

Branko Tošović (ur./Hg.)

ANDRIĆEVA PUBLICISTIKA

ANDRIĆS PUBLIZISTIK

Andrić-Initiative

17

**Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz
Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske u Banjaluci
Komisija za stilistiku Međunarodnog slavističkog komiteta
Svet knjige Beograd
Aletea Beograd**

Herausgeber • Urednik

Verlag • Izdavač

Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz

Merangasse 70, 8010 Graz, Österreich/Austria, +43 316 380 25 24, branko.tosovic@uni-graz.at; arno.wonisch@uni-graz.at, <http://www.gewi.uni-graz.at/gralis>

Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske

Jevrejska 30, 78 000 Banjaluka, BiH, Republika Srpska, direkcija@nub.rs, tel. +387 51 215 894, www.nub.rs

Svet knjige d.o.o.

Bulevar despota Stefana 15, 11000 Beograd, Srbija, tel. +381 11 324 73 07, svetknjige@svetknjige.net,
www.svetknjige.net

Aletea

Generala Štefanika 2, 11000 Beograd, Srbija, +381 62 311 300

Für die Herausgeber • Za izdavače

Branko Tošović,

Arno Wonisch, Ljilja Petrović-Zečić, Stevo Ćosović,

Milan Tasić

Satz, Umschlag, Lektorat und Korrektur

Prelom, korice, lektorisanje i korektura

Branko Tošović

Lektorat und Übersetzung der deutschen Inhalte

Arno Wonisch

Umschlagillustration • Ilustracija na koricama

<https://www.midjourney.com>

[<https://discord.com/channels/1121879031416107200/1121879031416107203>]

Tiraž: 200

Druck • Štampa

Excellent print, Balkanska 35–39, Beograd

Tošović, Branko (ur./Hg.). *Andrićeva publicistika / Andrićs Publizistik*. Graz/Grac – Beograd – Banjaluka: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske – Komisija za stilistiku Međunarodnog slavističkog komiteta – Svet knjige – Aletea, 2024. 937 s./S. [Andrić-Initiative 17]

© Branko Tošović, Graz 2024

Alle Rechte vorbehalten. Sva prava zadržana.

ISBN 978-3-9519973-2-2 (Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz)

ISBN 978-86-7396-931-2 (Svet knjige Beograd)

ISBN 978-99976-27-78-0 (Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske Banjaluka)

ISBN 978-86-82644-21-7 (Aletea)

Ана Мумовић (Београд)

Машта и мудрост (Јован Скерлић као уметнички лик Андрића критичара)*

*Тако он живи у нама као ђлас
који води, ојомиње, шеши.
Иво Андрић (ЈОВАН СКЕРЛИЋ)*

У раду се анализира Андрићев текст ЈОВАН СКЕРЛИЋ објављен у СРПСКОМ КЊИЖЕВНОМ ГЛАСНИКУ 1924. године. Циљ је да се покаже однос Андрића писца и критичара према личности једног од најзначајнијих историчара српске књижевности. Оцене заснивамо доводећи у везу целину Андрићевог критичког и публицистичког рада и приступ критици и критичарима.

Приступ. – Када се као снимци посматрају Андрићеви есеји, критички осврти и записи о књижевности и југословенским писцима и критичарима, лако се уочава да су сви ти текстови настајали различитим поводима и да немају једнаку научну вредност. Свакако најбољи и најбројнији су, сагласна је српска критика, радови о Његошу и Вуку. Радован Вучковић, изузетни познавалац Андрићевог дела, мисли да се истичу и „младачачки осврти о Матосу, есеј о Матавуљу (О МАЈСТОРУ ПРИПОВЕДАЧУ), расправе О ГАВРИ ВУЧКОВИЋУ и ПОВОДОМ ЊЕГА, ЗЕМЉА ЉУДИ и ЈЕЗИК КОД ПЕТРА КОЧИЋА, ЗАПИСИ О ИСАКУ САМОКОВЛИЈИ, КАЛМИЈУ БАРУХУ, РОМАНУ ПЕТРОВИЋУ и ЈОВАНУ БИЈЕЛИЋУ и размишљања о актуелним темама и културним проблемима“ (Вучковић 2014: 7).¹ Вучковић је, дакле, формирао корпус најзначајнијих радова нашег писца критичара.

* Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеном са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број: 451–03–66/2024–03 од 26. 01. 2024. године.

ORCID ID број Ане Мумовић: 0000/0002/6974/8960.

¹ Радован Вучковић је у књигу Ива Андрића *О СРПСКИМ ПИСЦИМА* (2014) уврстио текстове: *Крвави цветови* В. Илића млађег, Бранко Мишић: *Ратне слике и утисци*, Светозар Ђоровић: *Као вихор*, Сима Пандуровић: *Оковани слогови*, *Царски сонети и косовски бојуре*, Перо Слијепчевић: *Помен Владимиру Гаџиновићу*, Растко Петровић: *Бурлеска господина Перуна бога грома*, *Јован Скерлић*, Владимир Ђоровић: *Босна и Херцеговина*, Никола Лопичић: *Сењаци*, Драгољло Дудић: *Дневник 1941*, *Четрдесет година од смрти Симе Матавуља*, *О Гаври Вучковићу и поводом њега*, *О мајстору приповедачу*, *Певанија*

За остале Андрићеве критичке и публицистичке текстове може се рећи да су кратки и пригодни чланци с поводом „који некад и не дотичу тему и показују жељу писца дипломате да одговори захтевима дана“ (Вучковић 2014: 7). Као такви, може се рећи, припадају текућој критици. Том кругу припада и текст ЈОВАН СКЕРЛИЋ који анализирамо у контексту шире Андрићеве критичке мисли и публицистичког ангажмана, показујући специфичне карактеристике Андрићевог језика и стила којим је изградио своје уметничко дело.

1

Прве критичке записе Андрић је објавио као двадесетогодишњак 1914. године. У чланку СТАРИ ПЈЕСНИЦИ негативно говори о песницима чија су имена заступљена у тадашњим школским читанкама. Исте године, у освит Другог светског рата, објавио је у Вихору некролог А. Г. Матошу (1873–1914) из којег се могу разумети дух његове младалачке поезије и поетике, њене песимистичке основе и сви затамљени тонови осећања и размишљања. Некролог се данас разуме као један из низа аутопоетичких коментара нашег писца критичара, „израз стања духа у којем се изражавају бројна осећања или подвлачи Кјеркегоров примарни утицај и подстицај“ (Мумовић 2023: 384). Андрићев стил у критици и публицистици често је песнички и приповедачки. Под лупу он поставља проблеме које означава критика, какви су лепота, сазнања које пружа уметност, путовања, бол, страхови, мржња и други, као у прилогу о А. Г. Матошу, на пример:

Та је душа унакрсница младих снаја, она даје очима израз њевној очајања, који је нејомирљив. Ту су истине крајњој вијека, ту су херојске тесће клонуле, ту има поноса, дубина и вјечијо осјенчених предјела, ње је шруну увјеле љепоше и безнадне вриједности, ту има снуждених сазнања, ту има много самоћа и жалости, ту је често – као на тробљима безимених, самоубица, ушћољеника, и – има мрачних путовања душиних, ледених стаза, црних болова из оне стране, има страхова чији су разлози дубоки и мржња да се онесвешћује и тађења да се живићи не мили (Andrić 1965: 222).

Као и у уметности, у критичко-есејистичком раду писац валоризатор жели да „оживи лик“ и да га представи „у пози трагичне осамљености и изолације, као што су то и Гојини портрети“ (Вучковић 2017: 15). Налаз илуструјемо још и представљањем карактера и стваралачког дара и природе Матошеве, фанатика живота и верника лепоте, боема и веселника који мора да

живи у овом црвеном траду где се живи по часовнику, радује по календару, а одушевљава по наредби (Andrić 1965: 222).

Андрићев Матош човек и песник је *дошматичан, скептичан и критичан, заклет и непријатељ Господина Глухана и Господина Хуље мрзи њихов „блашомир“, верује у љепоту као они који верују у љепоту, јер не верују ни у шта друго* (Andrić 1965: 220). У Матошу су, по Андрићевој пројекцији његовог стваралачког лика и дела, *сви животи интереси у њему на максимуму* (Andrić 1965: 220).

Када се шире упознају личност и дело Иве Андрића, постаје јасно да се о њему мора судити сажето. Ако је јасно да је у уметности уживао у „упијању лепоте“ (Караулац 2009: 5) и њоме се хранио и за њу живео, у мање обимном и мање богатом критичарско есејистичком раду он се *оцијао истином*, тежећи да све каже више сликом и уметничком нарацијом неголи научном критичком апаратуром. Друштвени, културни и историјски контекст Матошевог дела и живота уметнички пре но критички казују рефлексije:

То је фанатик живота и вјерник љепоте који је ускликнуо једном ледајући и лес дивне жене, бојовски ђан и дешињски задовољен: „Не, ништа на свијету није љепше од младог, здравог и правилног шибела“ [...].

То је душа унакрсница мрачних сила, она даје очима израз његовог очаја, који је нејојмљив. Ту су истине кратког вијека, ту херојске тешке клонуле, ту има поноса и дубине и вјечито осјенчених приједела, где ширину увеле љепоте и безнадне вриједности, ту има снуждених сазнања, ту има много самоћа и жалости, ту је – често – као на тробљима безимених, самоубица и убијеника [...].

Ту се састају бијела дешиња радости и криминал мрачних улица, чедности и свешта тишина литургија и обијест и вриска младићких оргија (Andrić 1965: 221–222).

Андрић очито слика Матоша имајући на уму Хрватску, па закључује:

У његовој Хрватској је снено, невесело; до суза ајачично. „Нико се не брине за нас, па ни ми сами?“ Његова Хрватска је лијепа, појажена земља, једним историјским айсурдом бачена у ројство, варана, изабљивана, најола декрализованана. Мучно се живи у хрватској ноћи. Још мало и култура и политика постоје у нас нејојмљиви појмови. – Очи су ошјежале чекајући сунце са зајага, изледајући свишање одонуд одкуд никад ником није свануло (Andrić 1965: 223–224).

Разумевајући и акцентујући тај контекст, а Андрићева мисао је актуелна и данас, Славко Гордић разматрање Матошевог портрета уоквирује Андрићевом мисли: *Сва Хрватска нелијепо хрче. Будни су само јесеници и ајенштајори*. У изванредном и сажетом тексту Гордић доноси две одреднице Андрићеве критике: есеј-портрет и есеј као интелектуалну песму и тако запрема суштину нашег писца критичара. Наспрам Исидориних опсесивних тема: слобода, морал и језик налазиле су се Андрићеве опсесивне теме: „мишљење као универзална и завичајна загонетка – тајна великих

прегалаца и стваралаца, тајна уметности и тајна Босне, те његове животне муке духу“ (Гордић 2012: 30–31).

2

Из перспективе обликовања Матошевог портрета лакше се разуме лично интониран, мемоарски, пригодан текст о Јовану Скерлићу, од педесет и два реда из 1924. године, објављен у СРПСКОМ КЊИЖЕВНОМ ГЛАСНИКУ поводом десетогодишњице Скерлићеве смрти.² Текст суштински открива Андрићев однос према Скерлићу и по свим интенцијама духа и идеја које доноси смешта га у *историјски контекст и високо вреднује критичаревој личности*. Као писац критичар, Андрић сматра себе делом Скерлићевог нараштаја који га је доживљавао као националну величину или елиту.

Да би се разумео Андрићев осврт, нужно је претходно осветлити шта он подразумева. Јован Скерлић (1877–1914) завршио је докторске студије из француске књижевности у Лозани и оне су га усмериле ка историји књижевности у којој је остварио значајне критичке анализе и синтезе, посебно у капиталном делу *ИСТОРИЈА НОВЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ* (1914). Сматрао је да је уметност „израз најдубљих и најнапреднијих тежњи модерног доба“ (Деретић 2004: 923). Као књижевни и друштвени критичар и моралиста Скерлић није прихватио унутрашњи приступ Недићеве и Поповићеве формално естетичке критике те није имао теоријску и методолошку спрему њима равну, већ је упражњавао импресионистички, биографски и социолошко-

² СРПСКИ КЊИЖЕВНИ ГЛАСНИК позвао је књижевнике, научнике и јавне раднике да својим прилозима обележе десетогодишњицу Скерлићеве смрти, која се навршила 15. маја 1924. године. Замољени су да „у оквиру од највише педесетак штампаних редова, пошаљу своје прилоге о Скерлићу“ (*СРПСКИ КЊИЖЕВНИ ГЛАСНИК*: 6). У редакцију је пристигло 56 прилога, који су штампани редоследом којим су пристизали.

Осим Андрића, чије је прилог шести, позиву су се одазвали и: Александар Арнаутовић, Антун Барац, Нико Бартуловић, Александар Белић, Јулије Бенешкић, Катарина Богдановић, Милан Богдановић, Драгиша Васић, Божидар Влајић, Милан Грол, Драгутин Дамјанић, Ксавер Шандор Ђалски, Тихомир Ђорђевић, Аница Ђукић, Јован М. Жујовић, Миодраг Ибровац, Милица Јанковић, Боривоје Јевтић, Коста Јовановић, Јован М. Јовановић, Слободан Јовановић, Божидар Ковачевић, Густав Крклец, Јован Кршић, Коста Кумануди, Бранко Лазаревић, Паулина Лебл-Албале, Сибе Милачић, Милоје Милојевић, Андрија Милчиновић, Милан Ђ. Милојевић, Бранислав Миљковић, Ранко Младеновић, Ристо Митковић, Миливоје Павловић, Стјепан Пармачевић, Светислав Петровић, Богдан Поповић, Лаза Поповић, Павле Поповић, Јаша М. Продановић, Драгутин Прохаска, Милан Решетар, Иво Рибар, Владислав Савић, Исидора Секулић, Перо Слијепчевић, Никола Станаревић, Васа Стајић, Павле Стевановић, Никола Стојановић, Владимир Ћоровић, Марко Цар, Јован Цвијић, Милош Црњански, Урош Џонић и Ђуро Шурмин,

историјски метод и историјску критику Иполита Тена. То чини основу његовог метода и физиономију критичара и историчара у историји српске књижевности и обележава продоран, упечатљив и понесен суд у карактеристикама и оценама свих писаца и дела.

Због свега тога, независно и од неких знаних погрешних судова, због оптимизма и националне енергије коју је тражио од свих у време формирања националне државе, иако има већих историчара књижевности од њега, његово време назива се – Скерлићева ера. Изашла из штампе исте године када је и умро њен аутор, Скерлићева *ИСТОРИЈА* „није само сума“ његовог рада – тачно закључује Деретић вреднујући домете и апострофирајући мане и промашаје критичара и укупну улогу његове критике, већ и „завршни синтетички моменат читавог једног столећа наше књижевности“ (Деретић 2004: 924).

3

Када се има на уму такав подразумевајући контекст књижевне и друштвене улоге Скерлићеве, Андрићу сасвим познате, лакше је разумети осврт који носи име критичара и националног подвижника. Да би се схватио овај публицистички и критички рад те уметнички и критички језик и стил писца, нужно је приступити анализи текста по методу ред-по-ред и идеја-по-идеја. Полазимо од историјског контекста.

Када је реч о друштвено-историјским условима, узроцима и импулсима стварања, нужно је подсетити да се Андрић као гимназијалац прикључио Младој Босни. Клима духа међу младобосанцима била је набијена интелектуалним немирима, драматичним тензијама и свим оним што је реториком наслова песама поетички и симболички именовао знаком *немири од вијека*. Младићи нових нараштаја осећали су да се пред њима и њиховим деловањем распада стари грађански свет и да је њихова мисија велика, судбоносна и спасоносна. Револуционарни преокрет слутили су свим својим бићем и чврсто веровали да у свом времену делују у име будућности која доноси нове вредности, нови сензибилитет и нову визију друштва. То је онај Андрићев дух и оне визије које младалачки и занесено приповеда Гла-синчанин вољеној Зорки у роману *На Дрини ћуприја* (1945):

Раћ је ћу, и нама је свима сада мјесто у Србији. Мора се, Зорка, мора, јер је дужност. А ако изиђем жив из овога и ако се ослободимо, неће требати можда ни ићи у ону Америку преко мора, јер ћемо имати овдје своју Америку, земљу у којој се многа и пошћено ради а добро и слободно живи. У њој ће бити и за нас двоје животића, ако ћи будеш хћјела. Од тебе ће зависити. Ја ћу мислити на тебе, а ти... јонекад...

[...] *никад нико од наших неће успети да се сјасе из овог круга мрких брегова, ни да види ћу Америку, ни да овде оствари земљу у којој се, како кажу, многа ради, али се добро и слободно живи. Никада!* (Andrić 2005: 300).

Гласинчанин и другови, дакле, показују да су у многим идејама романеских јунака, а све су лично биле и Андрићеве, видна су својства наступајуће авангарде: „неповерење и отпор према свим утврђеним стандардима у политици, јавном животу, моралу, уметности и религији; социјални активизам и револуционарна страст рушења и преображаја; спремност на жртву и култ патње и одрицања“ (Palavestra 1979: 293).

Већ уводна мисао писца критичара о Скерлићу:

Управо је тешко веровати да је тек десет година од оног дана када ми је несрећни Властимир Черина, тада уредник Вихора, дејешом јавио смрт Јована Скерлића. – Никад невероватније и теже дејеше, ни чудније пролећа, ни страшније лета (Андрић 2014: 71).

Тачно перципира емоционални однос према великом критичару и личности историчара књижевности и одговара налазу критичара да је „Андрић у Скерлићу видео великог националног и социјалног борца, ако већ није видео великог књижевника“ (Леовац 1993: 171). Она тачно упућује на идеју и опредељење да писац критичар посматра Скерлића као велику личност, јер се у приступу и одзиву на позив СРПСКОГ КЊИЖЕВНОГ ГЛАСНИКА научна и културна мисија подразумевају.

И следећа реченица, међутим, јасно показује природу Андрићевог приступа, поступка, језика и стила. Он пише о историчару књижевности и књижевном критичару као писац критичар који, као и у случају Матоша, паралелно обликује његов уметнички портрет и одређује координате велике личности. Ту особину лако је препознати у свим критичким и публицистичким текстовима, па и оним најзначајнијим: о Вуку, Његошу, Кочићу и Матавуљу. За приступ, поступак, језик и стил писца критичара индикативна је реченица „од тог дана све као да пође неком стреловитом брзином, као што иде вода непосредно пре слапа“ (Андрић 2014: 71) као увод у читав пасус којим се историјски и културолошки контекстуализује Скерлићева смрт у светлу предстојећег светског рата и тешких националних и државних ломова, голготе и васкрса Србије али и надлазеће југословенске идеје. Пораз Србије означен је као помрачење, а у светлу Андрићевог личног доживљавања вербализован заменицом *нашим*:

Никад невероватније ни теже дејеше, ни чудније пролећа, ни страшније лета! Од тог дана као да све пође неком стреловитом брзином, као што иде вода непосредно пре слапа; бројеви часописа са црним оквиром, неки конгреси са пригушеним говорима, па видовдански атенџаји, па немоћно очекивање слукћење цео један летњи месец, па онда она страховита експлозија ужаса и безумља над нашим незаштићеним покрајинама, када је изгледало као да се Бој грађи на Србе разљућено, а царска власт настојала да у тој љути даде јуни израз. И када се тај лом коначно заморио, излило се све што је било моћи у шућина и злих инстинкта у нама самима, онда је настала гула, оштра пашња без многа утеше, замрачена до краја освајањем Србије. (Андрић 2014: 71).

Осим историјског сагледавања контекста Скерлићеве смрти и личног доживљаја смрти казаних уметничким приповедачким стилем, од значаја је и рељеф Андрићевог језика проткан снагом епске реторике народних песма и Његоша, на коју упућује идеја „кад је изгледало као да се Бог драги заиста на Србе ражљутио“ [...] која води порекло из Горског вијенца и уводних стихова народног кола скупштине о *Маломе Госпођину Дне на Цетињу* у структури Његошевог историјског и епског пева:

Бој се грађи на Србе разљутии

За њихова смртина сајрешења (Његош 2006: 17).

Овај налаз је од значаја и за разумевање и тумачење целине критике Иве Андрића. Он посматра Скерлића, као главари коло, истовремено са дистанце једне деценије од смрти, али и у метежу историјских догађаја и ломова. Пошто је показао историјски контекст, лични однос, драму и природу свога језика и стила, писац критичар враћа се на тему и први пут износи вредносни суд о личности и појави Јована Скерлића: *У та времена се мојло да види колико је моћна била појава Јована Скерлића као националној раденика и идеолога ослобођења и уједињења* (Андрић 2014: 71).

Дакле, овде још увек није реч о вредновању научног дела, већ о личности у контексту националног и идеолошког рада. О каквом се аксиолошком суду ради показује следећа мисао као поређење: *Поред краља Петра, чије је име било синоним Србије, мало се чије име чешиће спомињало од Скерлићева* (Андрић 2014: 71).

4

Да би развио своју мисао као слику и дао јој историјски контекст управо онако како то чини у романима и приповеткама, а делови овог текста би могли да се уграде у уметнички портрет, у наставку Андрић посеже за приповедачким стилем и језиком, и тај поступак илуструје реченица која припада врху његове стваралачке маште и мудрости:

Када би се двојица нас срела на ходнику шамнице и мојла да поговоре само неколико речи, брзо и криомице, у тих неколико речи је несумњиво било Скерлићево име (Андрић 2014: 71–72).

Као да сажима битне теме у историјском времену, какав је Први светски рат, у славу личности и дела Скерлићевог, доследан свом поступку, Андрић наставља:

Кад смо чули за Поћореков пораз, када нам је јављено освајање Србије, кад је био говор о раду наших на Крфу и солунском фронту, увек се инстинктивно мишало: шта би сада рекао или учинио, да је жив, Јован Скерлић? И другови који су били на слободи и служили у војсци, кад би се срели у возовима или на далеким станицама, спомињали би одмах после поздрава Скерлићево име. (Андрић 2014: 72).

Да је пред нама више скица за књижевни лик (из којег би се могла развити романизирана биографија), неголи критичка оцена или публицистички запис који се тиче критике дана или текуће критике, показује Андрићево потенцирање историјских догађаја и завршетка Великог рата. То је прилика да валоризује идеју која се тиче његове стваралачке маште и мудрости и способности да скицу за портрет веже за мисао каква је: *Шта би сада рекао или учинио покојни Скерлић?* – идеју око које настаје његов пригодни критички запис као скица портрета великог критичара и националног и културног трибуна.

Да писац критичар и културни делатник од угледа (који се одазвао на позив великог часописа) личност историчара књижевности посматра у историјском контексту, градећи слику од мноштва детаља, доказује и конкретизација историјског времена у реченици којом отвара пасус о радости победе у Великом рату и остваривања идеје о уједињењу Јужних Словена. Упућујемо зато на стилску функцију везника *и* којим започиње реченицу и отвара наредни пасус као нови доказ значаја Скерлићеве мисије и визије:

И када је дошла јесен 1918, ми смо се ојели, у задовољној радосћи и одушевљењу које нам је већ тада ојорчавано, сусрећући стари другове или жалећи оне којих нема, увек враћали на мисао: шта би сада рекао или учинио покојни Скерлић? (Андрић 2014: 72).

Мноштво детаља који су као пратиља били, како би рекао велики песник модерне рефлексije код Срба Милан Ракић (1876–1938), тежи од саме смрти, писац критичар сабира како би показао да покојник није мртав и како би апострофирао свој став и однос:

Банална реч из новинских некролога и надгробних говора о покојнику који и после смрти живи и делује, постала је жива истина: читав један нараштај носио је 'покојног Скерлића' као девизу, програм и критериј. Речи 'покојни Скерлић' су биле и остале као неко мерило за важност и значење догађаја, за тежину њихове или дубину радосћи (Андрић 2014: 72).

И тако, на примеру једног обимом малог текста који је указао на величину личности и појаве Скерлићеве и историји српске културе, приводимо крају анализу о природи Андрићевог критичког приступа, језика и стила као израза стваралачке маште и мудрости. На питање шта би мислио и рекао покојни Скерлић, писац критичар даје одговор примером из Народне скупштине о кратком дијалогу са инвалидом солунцем и описом његове мимике и ситуативне атмосфере. И тада остаје доследан свом уметничком стилу који је далеко од апаратуре критичког језика и стила а још даљи од публицистичког говора и/или пуких фраза. У слици слутимо атмосферу, дух и климу времена коју је описао Лаза Лазаревић у приповеци Све ће то народ позлатити (1881) стварајући ликове Благоја казанције и његовог сина инвалида, дакле, оно што је било, али и оно што ће бити – крваво убиство у Народној

скупштини које ће разорити идеју о југословенском јединству и великој држави Јужних Словена.

Па и после када сам 1922. са једним другом, који је као добровољац на солунском фронту изгубио десну руку, седео у Народној скупштини и слушао једног адвоката како дрскошћу роба и уз тарантовану некажњивост, нећира јединство, ми се само полагасмо, и онај мој честити друг не помисли на свој празан рукав, нешто се само јорко осмехну, ледајући на министарске столице, и рече:

– Да је сад жив покојни Скерлић! (Андрић 2014: 72).

И ево нас до средишњег суда писца критичара који смо узели за мото рада, суда који показује како вреднује Скерлићеву личност: *Тако он живи у нама као глас који води, ојомиње и шеши. У Андрићевој слици пред нама израста Скерлић као глас библијског човека-пророка, борац и неимар. Писац критичар није мислио да је Скерлићева мисија завршена, па и сам пророчки упозорава да на њој ваља радити и том идејом уметнички заокружује критички запис и портрет: Ма колико да је књижевно дело и значење Скерлићево, за наш нараштај он је у првом реду био и остао симбол ослобођења које је искуљено, и уједињења на ком ваља радити (Андрић 2014: 73).*

На крају, после анализе не можемо да се отлемемо утиску да високи вредносни суд у једном изузетно кратком тексту, који припада кругу пригодних текстова, нисмо донели зато што га је написао мудрац српског језика и писма, већ зато што у њему има снаге Андрића уметника каквог видимо у романима, приповеткама, песмама или Знаковима поред пута (1876).

5

У књижевноисторијској равни овај критички запис као уметнички портрет може се разумети у светлу Палавестриног тумачења везе између књижевности и критике идеологије. Водећи српски историчар књижевне критике пише:

Историјска свест са којом Андрић рачуна у трајању за правом истином човековој искуства и за правом историјом, не задовољава се неким томилањем, па ни сређивањем мртвих података, већ тражи једно више, осетљивије, не еуклидовско осећање историјског времена, једну тошово метафизичку способност чишања и препознавања унутрашњих порука и значења у збивањима која могу утицати на човеков положај у историји (Палавестра 1991: 93–94).

Следећи логику Палавестриног суда, сагласни смо и са другим налазом који помаже да разумемо критички запис Јован Скерлић, који се не односи само на рад критичара „и његово бављење историјом књижевности“, већ се јавља „у продужетку његове критичарске делатности“ (Деретић 1996: 68–69) и друштвеног ангажмана. „Очигледно“, пише Палавестра, „Андрић је о историјској судбини свога народа имао изоштренија гледишта него о једном

глобалном и универзалном концепту историје, па је управо ту историју поставио у средиште своје књижевне галаксије“ (Палавестра 1991: 102–103), како произилази из завршне идеје писца критичара да треба наставити рад око уједињења Јужних Словена.

Кратак, пригодан и критички осврт ЈОВАН СКЕРЛИЋ, дакле, настаје с јасним циљем редакције која га је наручила и Андрића писца и критичара који је позив прихватио. Текст има практичну друштвену и културолошку функцију и задатак: мудрац српског језика и писма има на уму најдубљи мисао Скерлићеве научне мисије и друштвене визије.

Скерлићев научни и књижевни допринос тако су, у протеклих једанаест деценија, приказивали многи југословенски критичари, почев од оних који су се одазвали позиву СРПСКОГ КЊИЖЕВНОГ ГЛАСНИКА. Региструјемо судове неколико њих са југословенског простора.

Јован Цвијић има на уму прерану смрт критичара и историчара књижевности „и све оне изостале користи које је могао учинити за добар развитак унутрашњих прилика у нашој земљи“ (Цвијић 1924: 81). Богдан Поповић тврди да ниједан његов ђак није умео боље „изабрати коју чињеницу или мисао треба забележити мимо друге, нити је умео боље запамтити оно што је било вредно забележити“ (Поповић 1924: 86).

У широком регистру судова који су продубљивали Скерлићеву мисију и визију означену у Андрићевом пригодном критичком осврту налазимо и критичку рекапитулацију Ј. Пејчића. Он сабира своје и судове других критичара и културолога:

- *Нашао се на неузораној ледини српске књижевности;*
- *Бринуо је две главне бриге целе српске културе, осмислио је појава у народном животу која одавно и далеко премаша граници своје епохе и остварује друштвену моћ коју дошле нико није имао у српској култури;*
- *Био је моралиста, просветитељ и друштвени реформатор, национални борац и идеолог са широким утицајем; у окрутним условима у борби са окрутним противницима и сам је био окрутан (Петар Цајић);*
- *Скерлићева појава стварана је вековима, низом предака борбене и убојите природе;*
- *Он је критичар и историчар у Србији која се спрема за херојске подвиге: „освети“ Косова, ослобођење Старе Србије, уједињење Српства, стварање балканске државе Јужних Словена;*
- *Био је човек за смеле покушаје и тешке напоре“ (Слободан Јовановић) и припада низу који чине: Јован Цвијић, Богдан Поповић и Владимир Ђоровић (Пејчић 1997: 496–499).*

Све то има на уму Андрић док ствара своју скицу за уметнички портрет Скерлићев. Српска књижевна критика и књижевна историја утврдиће да је,

стварајући историју књижевности и теорију критике, између захтева објективности и субјективности Скерлић био и:

- *демокраџа и величина* „као нешто коначно, што не подлеже критици ни сумњи“;
- *ауџориџеџ*, „човек сврховито једноставних идеја [...] геније публице (који је) [...] себе осећао одговорним за читаву српску литературу“;
- *Европејац, јавни човек, човек историје*, писао је увек са ставом, као да говори на „неком историјском скупу“ и „све о чему је говорио ситуирао је историјски“ у визији историје, јер свако зашто има своје зато;
- *Велики синџеџичар џокреџа и еџоха* [...] блиски су му ставови Жила Леметера, Анатола Франса, Жоржа Пелисјеа, Емила Енекена, Сент-Бева, Емила Фагеа и Пола Стапфера (Пејчић: 1997: 505)

Дакле, Јован Скерлић, пред којим се и деценију после смрти Андрић пита: *иџа би рекао Скерлић?* био је „без сумње, најкомплетнија и најауторитативнија личност српске књижевне критике“ (Палавестра 1966: 8). Он је сишао у „темеље живота који треба све нас да носи“ (Исидора Секулић) и „узео на себе улогу учитеља живота, он је хтео да нас научи да живимо“ (Константиновић 1971: 23) и/или, како с разлогом тврди Андрић у финалној критичкој мисли, Скерлић је моћна појава *срџскоџ националноџ радника и идеолоџа ослобођења и уједињења* (Андрић 2013: 73).

На то упућује и оглед Мирослава Егерића СКЕРЛИЋ И ЕВРОПСКЕ ВРЕДНОСТИ. Он је, закључује Егерић, Србији отварао пут ка Европи,

евроџску Србију видео као неку врџу разумом стџворене кошнице, као заједницу зрелих и одџоворних људи, који рационално и уџорно корачају џрема власџиџиџом циљу. Не џо севаџу и џо инаџу, џо архаичним џудима и маховиџиџим наџонима, већ џо џробуђењом и социјалном елану, који не уџрожава друџе, а боџаџиџи лично, своје (Егерић 2011: 46).

Развој српске књижевности у XIX веку креће се „између двају епохалних догађаја, првог устанка и првог светског рата, између двеју личности, Вука Карацића и Јована Скерлића, те између двеју књига од прекретничког значаја, Вукових СРПСКИХ НАРОДНИХ ПЈЕСАМА, чији је први део изашао 1814, и Скерлићеве ИСТОРИЈЕ НОВЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ, која се појавила равно сто година касније“ (Деретић 2004: 924).

И зато се на Андрићево упозорење *они који уџрављају земљама и судбинама народа џребало би да обраџе џажњу на развиџак и на џравац свих уметџносџи а нарочиџо књижевносџи која је, џприродно, од свих уметџносџи најближа живиџу и развијању земље и друџџва* (Андрић 1981: 15) мора гледати као на наставак промишљања идеја изречених о Скерлићу.

И даље и више од тога: у процесу афирмације књижевности, имајући на уму *џравице које она бира и идеје које износи и брани*, Андрић апострофира заједнички именитељ те две историје:

Историја друштва и историја књижевности, ујоређене, показују да су мишљења и схватања која су ношена и заснувана од љаве књижевности – мишљења и схватања будућности; и да су искрено и лепо ојеване земље увек и поштоване и добро бране од највеће броја људи. Исто тако, оне појаве које наиђу на осуду љаве књижевности немају дуа века ни привлачне снаге; њихова слика у књижевности показује да су осуђене, па ма како моћне биле и трајне изгледале (Андрић 1981: 15–16).

Као писац критичар Андрић је, дакле, био на трагу најновије критике по којој историја књижевности конституишући приче утврђује и колективни идентитет народа.

Извори

- Andrić 1965: MATOŠ A. G. In: Predrag Palavestra: *Književnost mlade Bosne II (Hrestomatija)*. Sarajevo: Svjetlost. S. 220–224.
- Андрић 1981: Андрић, Иво. УМЕТНИК И ЊЕГОВО ДЕЛО. Сабрана дела. Књ. 13. Доп. изд. Уредник Вук Крњевић. Приредили: Вера Стојић, Петар Цацић, Мухарем Первић, Радован Вучковић. Београд – Загреб – Сарајево – Љубљана – Скопље – Титоград: Просвета – Младост – Свјетлост – Државна заложба Словеније – Мисла – Побједа.
- Andrić 2005: Andrić, Ivo. NA DRINI ČUPRIJA. Beograd: Logos art.
- Андрић 2014: Андрић, Иво. ЈОВАН СКЕРЛИЋ. In: Иво Андрић. *О српским писцима*. Београд: Просвета. С. 71–73.

Литература

- Вучковић 2014: Вучковић, Радован. О српским писцима и темама. In: Андрић, Иво. *О српским писцима*. Београд: Просвета. С. 7–25.
- Вучковић 2017: Вучковић, Радован. Иво Андрић о страним темама. In: Андрић, Иво. *О страним писцима*. Београд: Просвета. С. 7–28.
- Гордић 2012: Гордић, Славко. Три лица једног писца. In: *Иво Андрић 3*. Матица српска: Нови Сад. С. 7–31.
- Деретић 1996: Деретић, Јован. *Пућ српске књижевности: идентитет, границе, тежње*. Београд: СКЗ.
- Деретић 2004: Деретић, Јован. *Историја српске књижевности*. Београд: Просвета.
- Егерић 2011: Егерић, Мирослав. *Скерлићев критички дух*. Матица српска: Нови Сад.

- Караулац 2009: Караулац, Мирослав. *Једна каријера (фашизам)*. Београд: „Филип Вишњић“.
- Константиновић 1971: Константиновић, Радомир. „Култура и сиромаштво“. In: Скерлић, Јован. *Сћудије*. Нови Сад: Матица српска, Београд: СКЗ. С. 7–29.
- Леовац 1993: Леовац, Славко. *Оледи о Иви Андрићу*. Београд: СКЗ.
- Његош 2006: Његош, Петар Петровић. *Горски вјенац*. Подгорица: Октоих – Јумедија монт.
- Мумовић 2023: Мумовић, Ана. Рефлексивно лирска структура ТАМА (Прилог тумачењу Андрићеве поезије). In: Tošović, Branko (Hg./ur.) *Andrićeva поезија. / Andrićs Poesie*. Graz – Beograd – Banjaluka – Sokobanja: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Narodna i univerzitet-ska biblioteka Republike Srpske – Svet knjige – nmlibris – Narodna biblioteka „Stevan Sremac“. S. 381–392. [Andrić-Initiative: Ivo Andrić im europäischen Kontext – Ivo Andrić u evropskom kontekstu, том 16].
- Палавестра 1966: Палавестра, Предраг. „Поговор“. In: *Књижевна критика*. Београд: Нолит. С. 7–10.
- Palavestra 1979: Palavestra, Predrag. *Kritika i avangarda u modernoj srpskoj književnosti*. Beograd: Prosveta.
- Палавестра 1991: Палавестра, Предраг. *Књижевност – критика идеологије*. Београд: СКЗ.
- Пејчић 1997: Пејчић, Јован. Скерлићева визија развитка нове српске књижевности (поговор). In: Скерлић, Јован. *Историја нове српске књижевности*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства. С. 495–523.
- Поповић 1924: Поповић, Богдан. Први сусрет са Скерлићем. In: *Српски књижевни власник*. Београд. Књ. 12. бр. 2. С. 84–86.
- Цвијић 1924: Цвијић, Јован. *О Скерлићу*. In: *Српски књижевни власник*. Београд. Књ. 12. бр. 2. С. 81–82.

Ana Mumović (Beograd)

Imagination and wisdom (Jovan Skerlić as an Artistic Character of Andrić the Critic)

The paper analyzes Andrić's text JOVAN SKERLIĆ, published in the Serbian Literary Gazette in 1924. The relationship of the writer towards Skerlić is better understood when the personality of J. Skerlić (1877–1914) who completed his doctoral studies in French literature in Lausanne and they directed him towards the history of literature in which he created critical analyzes and syntheses, especially in the capital work

History of New Serbian Literature (1914). He believed that art is an expression of the deepest and most advanced aspirations of the modern age.

Because of the optimism and national energy that he demanded from everyone at the time of the formation of the national state, even though there are greater literary historians than him, his time is called the Skerlić part time.

The goal is to show Andrić's relationship as a writer and critic to the personality of one of the most important historians of Serbian literature. We base our evaluations on connecting the entirety of Andrić's critical and journalistic work and his approach to criticism and critics.

Ана Мумовић
Институт за српску културу
Приштина/Лепосавић
djordj_ana@yahoo.com

Bibliographische Information der Deutschen Bibliothek

Die Deutsche Bibliothek verzeichnet diese Publikation in der Deutschen Nationalbibliographie; detaillierte bibliographische Daten sind im Internet über <http://dnb.ddb.de> abrufbar.

Bibliographic information published by Die Deutsche Bibliothek

Die Deutsche Bibliothek lists this publication in the Deutsche Nationalbibliografie; detailed bibliographic data is available in the Internet at <http://dnb.ddb.de>

ISBN 978-3-9519973-2-2

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41.09 Андрић И.(082)

ANDRIĆEVA publicistika = Andrićs Publizistik / Branko Tošović (ur./Hg.). - Graz : Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität ; Banjaluka : Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske ; Beograd : Svet knjige, 2024 (Excellent print : Excellent print). - 936 str. : ilustr. ; 25 cm. - (Andrić-Initiative ; Bd. 17)

"Zbornik čine (a) referati pročitani na jubilarnom 15. međunarodnom naučnom simpozijumu 'Andrićeva publicistika' održanom od 19. do 21. oktobra 2023. godine u Sloveniji (u Ljubljani, Mariboru i na Bledu) u organizaciji Instituta za slavistiku "Karl Franc" u Gracu, Odsjeka za slavistiku Filozofskog fakulteta Univerziteta u Ljubljani i Komisije za stilistiku Međunarodnog slavističkog komiteta, (b) neki referati podneseni na Prvom stilističkom kolokviju Komisije za stilistiku Međunarodnog slavističkog komiteta koji je kao temu imao "Slovenski publicistički stil" i pod temu "Publicistički stil Iva Andrića i drugih slovenskih pisaca" (Beograd, 8–9. septembar 2023), (c) informacije o aktivnostima za posljednje dvije godine u okviru međunarodnog projekta "Andrić-Initiative: Ivo Andrić u evropskom kontekstu" (2007–). " --> Predgovor. - Str. 13-16: Predgovor = Vorwort / Branko Tošović. - Tekst ćir. i lat. - Radovi na više jezika. - Napomene i bibliografske reference uz radove. - Bibliografija uz svaki rad. - Rezime i na više jezika.

ISBN 978-86-82644-21-7 (Aletea)

ISBN 978-86-7396-931-2 (SK)

ISBN 978-3-9519973-2-2 (ISKFU)

ISBN 978-99976-27-78-0 (NUBRS)

1. Тошовић, Бранко, 1949- [уредник] [аутор додатног текста]

а) Андрић, Иво (1892-1975) -- Зборници

COBISS.SR-ID 153820937